

Kádár János és Péter Gábor 1949-ben

Ungváry Krisztián:

Kik voltak az SZT-tisztek? Miről tudhatott Schmitt Pál?

2011. március 12., szombat, 07:22 Szerző: Ungváry Krisztián - HVG

2011. március 2-án mutatták be a www.szigoruantitkos.hu weboldalt, amely a belső elhárítás és a kémelhárítás szigorúan titkos állományú (SZT) tisztjeinek adatait gyűjtötte össze életrajzok formájában. A média elsősorban ebben is a "listázás" lehetőségét látta, miközben elsikkadtak azok az információk, amelyek legalább annyira fontosak, mint az, hogy hány mai közszereplő adatai találhatóak az internetes tartalomszolgáltatás oldalain.

Nem gondoltam volna, hogy kutatásom következménye az lesz, hogy a Külügyminisztérium az SZT-tisztjei azonnali elbocsátásáról dönt. Ezt igazságtalannak tartom velük szemben, hiszen a nemzeti együttműködés kormánya mögött felsorakozhattak eddig volt MSZMP PB tagok is és akkor senki sem húzta fel az orrát. Lehetne beszélni arról, hogy a volt nomenklatúra képviselői és kiszolgálói közül milyen szinten kellene vonalat húzni annak érdekében, hogy ők ne vegyenek részt a közéletben - de úgy hogy a volt MSZMP tag és 1979-től diplomata Martonyi

János tartsa ezt összeférhetetlennek, miközben ő maga hivatalban marad, ez ízléstelen.

Bírói ítélet is elismeri azt, hogy Martonyi János fedőnéven az állambiztonságnak jelentést adott és hogy az állambiztonság beszerzési és munkadossziákat is felfektetett róla, valamint szerepeltette hálózati naplójában valamint számítógépes adatbázisában mint "élőhálózat" - azzal a megszorítással, hogy őt ennek ellenére sem lehet ügynöknek nevezni. Amennyire konzekvens ez az ítélet, olyan a mostani szembenézés is.

Az is szomorú, hogy az érintett újságírók általában megelégedtek a könnyen elérhető adatok átvételével, ahelyett hogy saját tényfeltáró munkába kezdjenek. A 122 be nem azonosított személy közül csak Fekszí Mártáról derült ki állambiztonsági múltja. Ha azonban valaki a be nem azonosított személyek anyja nevét az interneten megfuttatja, további azonosításra van lehetőség, mint pl. az "AB-101 sz. 1956. 02.28. a.n. Szuchovszki Éva" esetében. Az üvegseb programnak köszönhetően Budapest XXII. Kerületi önkormányzatának szerződése között fellelhető egy személy (Antal Gábor művelődésház igazgató), akinek adatai ezzel azonosak, ami annyit jelent, hogy legalábbis ikertestvéri viszonyban kell lennie az AB-101 számú SZT-tiszttel.

Érdekes módon eddig senkinek sem tűnt fel, hogy az SZT-tiszti adatbázis Schmitt Pállal kapcsolatba hozható adatokat is tartalmaz. Schmitt önéletrajza szerint 1976 és 1981 között az Astoria szállóban dolgozott, mint igazgatóhelyettes. Ebben a funcióban többek között a szobakiosztásért is felelt. Más forrásokból tudjuk, hogy az Astoria szálló beteknikázott objektum volt, amelyet az állambiztonság előszeretettel használt célszemélyeivel szemben.

Bizonyos szobákban álcázott hang- és feltehetően képrögzítő berendezések is működtek. Schmitt időszakában két SZT-tiszt is az Astoriában dolgozott. D. Varga Józsefről, az üzletvezető helyettesről jellemzése csak annyit örökített meg, hogy a "szállodában dolgozó kompromittált személyektől megtisztította munkahelyét [...] Operatív munkáját nagy lelkesedéssel végzi". Utódjáról, Pain Lajosról már valamivel többet tudhatunk: a "szálloda vezetése nagymértékben támaszkodik munkájára, tapasztalataira, véleményét minden szakmai kérdésben kikéri és azt elfogadják. [...] Operatív feladatát képezi fedőmunkahelyén a kémelhárító szűrő-kutató felderítő munka szervezése, végzése, a hozzákapcsolt hálózati személyek vezetése, nevelése, képzése, továbbá az objektumban végrehajtandó operatív akciók előkészítése és azok lebonyolításában történő aktív részvétel."

Elég életszerűtlen feltételezés volna, ha azt gondolnánk, Schmittnek fogalma sem volt arról, mit művelnek az állambiztonság emberei munkahelyén ahol ezek szerint nemcsak technika, hanem több fős rezidentúra is működött. Ez már csak azért is lehetetlen, mert az akciók egy részéhez neki kellett a feltételeket biztosítani. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ő is SZT-tiszt lett volna, de azt biztosan, hogy az állambiztonság munkahelyi jelenléte nem maradhatott előtte teljes titokban. Érdekes volna tudni, hogy vajon mit tudhatott ezekről az "operatív akciókról"? Hogyan működött együtt Pain Lajossal és D. Varga Józseffel? Ugyanolyan érdekes kérdések ezek, mint felfüggesztett börtönbüntetéssel végződő korábbi bűnügye, amelyre a Köztársasági Hivatal mind a mai napig nem adott választ...

A közélet átvilágítása fontos, ámde időben behatárolt feladat. Ráadásul hiába történik akkor, ha

a társadalom nincs tisztában azokkal a mozgásterekkel és kényszerpályákkal, amelyekkel a Kádár-rendszerben élt emberek találkozhattak. SZT-tiszt és SZT-tiszt között a diktatúra fenntartásának szempontjából ugyanis akkora különbségek állapíthatóak meg, mint pl. egy iskolai KISZ-titkár és egy országos pártfunkcionárius között. Az elítélés feltétele egyébként is minden esetben a megértésre törekvés - hacsak a kommunizmust nem valamilyen földöntúli gonosz megjelenésének fogjuk fel.

A közölt adattartalom viszonylag reprezentatívnak fogható fel, mivel a vélelmezhetően kb. ezer elhárításra szakosodott SZT-tiszt közül 546 személyt név szerint tudtunk beazonosítani és közülük mintegy 500 esetében a személyes adatokon túlmenő, bőséges egyéb életrajzi adalékot is közzétettünk. A reprezentatív jelleg csupán ott sérül, hogy az 1980-as évek második felének kinevezettjei az adatbázisból szinte teljesen hiányoznak - azt viszont tudjuk, hogy az állambiztonság a rendszerváltás előtti években jelentős szemléletváltáson ment át, ami az SZT-tizti állomány feltöltését illeti. Horváth József III/III (belső elhárítás) csoportfőnök megfogalmazásában: "A jelenlegi és prognosztizálható körülmények között az SZT állomány felértékelődött. Bővítése szükségszerű, azonban általános tapasztalatként megállapítható, hogy a jövőben nem a foglalkozáshoz, munkahelyhez, beosztáshoz kötött személyek bevonása lesz célszerű, hanem szellemi szabadfoglalkozású "szabadúszóké", akiknek a kötöttségek nélküli mozgás lehetővé teszi az éppen szükséges politikai image kialakítását."

Az így kinevezettek száma nem lehetett túl jelentős - legfeljebb 20-30 személyről lehet szó - ők viszont a társadalmi hierarchia legfontosabb pozícióiban helyezkedtek el. Az ő felderítésük elsősorban politikai szándék kérdése.

A többiek, akik létszám szempontjából az SZT-tisztek meghatározó csoportját alkotják, sok mindent elárulnak a magyarországi szocializmus családokra gyakorolt hatásáról személyi adataikon keresztül is. Az SZT-tisztek ugyanis alapvetően három, egymástól viszonylag markánsan elkülönülő csoportba sorolhatóak.

1. Az első csoportot alkotják azok, akik már 1945 előtt kötődtek a munkásmozgalomhoz és adott esetben származásuk miatt is a rendszer üldözöttei voltak. Elmondhatjuk, hogy őket általában nyomorral és nélkülözésekkel terhelt családi háttérük és a Horthy-rendszerről szerzett személyes élményeik egyaránt determinálták. Életpályájuk jellemzően 1945 után majdnem azonnal a rendőrségnél (azon belül is az állambiztonsági területen) folytatódott és a hivatásos állományból helyezték őket át SZT-tisztnek. Munkájuk során nemcsak a BM működésének részleteit ismerték meg, hanem számos pártfunkciót is elláttak munkahelyükön. Ebből adódóan környezetük előtt sem leplezhették politikai nézeteiket, sőt vélelmezhető, hogy BM-kötődésük sem maradhatott teljes titokban.

A csoport tagjai közül néhányan koncepciós perekben is részt vettek, sőt volt olyan személy is, aki maga is koncepciós per áldozatává vált, de ennek ellenére rehabilitálása után újra szolgálatot vállalt a BM-ben. Becslésem szerint az összes SZT-tiszt közül ebbe a csoportba tartozhatott a tisztek kb. 20-30%-a.

2. A második csoportba azok tartoznak, akik szintén szegény családi háttérrel rendelkeztek, esetenként 6-10 fős családok gyermekei voltak, de 1945 előtt nem kötődtek a

munkásmozgalomhoz. Életrajzaik sokszor torokszorító gyerekkori mélyszegénységről tanúskodnak. Ők jellemzően 1948 után - sokszor csak 1956 és 1960 között - kerültek a BM állományába. Az első nagy beáramlás annak következtében történt, hogy Rákosi Mátyás utasította Péter Gábort az ÁVH-n belüli "kispolgári kozmopolita" - azaz zsidó - származású kádereinek leváltására, illetve a szervezet létszámának jelentős bővítésére. Erről a csoportról elmondható, hogy jelentős műveltségi hátránnyal rendelkeztek (ez a kézzel írt önéletrajzokban is sokszor tetten érhető), annak ellenére, hogy a rendszer igyekezett szakérettségivel, szovjet ösztöndíjakkal és más eszközökkel is pótolni hiányosságait. Ebben a körben különösen magas azoknak a száma, akik a Szovjetunióban végeztek valamilyen - nem feltétlenül belügyi - felsőfokú képzést. Ugyanúgy jellemző rájuk az ideológiai befolyásoltság, mint az első csoport tagjaira, gyakorlatilag minden személy rendelkezett magasabb pártfunkcióval is.

Az első csoporthoz képest közülük valamivel többen kerültek át a civil életből az SZT-tiszti pályára, de zömükről ugyanúgy elmondható, hogy a belügyminisztériumi karrierjük lezárásaként nevezték ki őket SZT-tisztnak. Akik a civil életből kerültek át, azokról kivétel nélkül elmondható, hogy polgári karrierjüket, társadalmi mobilitásukat a rendszernek köszönhették - függetlenül személyes képességeiktől. Éppen ezért megbízhatóságukhoz nem fért kétség. Ennek ellenére elsősorban ebben a kategóriában fordultak elő fegyelmi gondok. Sokan nem tudtak helytállni, alkoholizmusba menekültek. Külön alcsoportként tekinthetünk azokra, akik ugyan már 1940 után születtek, de szüleik és ők is egyaránt a belügyi hivatást választották. A hivatásos pályáról áthelyezett, fiatalabb SZT-tisztek túlnyomó többsége ilyen "belügyi családokból" került ki.

3. A harmadik csoportba tartoznak azok, akik a rendszerbe a civil életből kerülnek be és 1940 után születtek, gyermekkoruk tehát már a létező szocializmus időszakára esik. Esetükben kevésbé jellemző, hogy a társadalom legszegényebb rétegeiből regrutálódtak volna. Az is igaz azonban, hogy az érintettek többségének családi viszonyai legfeljebb az alsó középosztály színvonalát érték el. SZT-tiszté válásuk munkahelyükkel függött össze, a MÁV, a Posta viszont a XX. században klasszikus mobilizációs pályának számított, ahol ráadásul a szakma adott esetben generációkon keresztül is öröklődött. Ugyanígy mobilizációs pályaként írhatóak le a vendéglátóipar munkahelyei is. Esetükben már előfordulnak olyan személyek is akik nem párttagok - az előző két csoport esetében ez elképzelhetetlen - és még a párttagok is jellemzően kevesebb pártfunkcióval rendelkeznek. Megjelenik azonban az a típusú technokrata-hivatalnok réteg is, amelyik a minisztériumok, nagyvállalatok nemzeti közkapcsolatait felelt osztályvezetői vagy főosztályvezetői beosztásban. Életrajzaik általában már teljesen mentesek az ideológiai elkötelezettséget hangosan deklaráló fordulatoktól. Az átlag idegennyelvtudása jóval meghaladja az előző csoportba tartozókéét.

Külön érdekesség, ha azt vizsgáljuk, milyen társadalmi csoportokból NEM kerültek kinevezésre SZT-tisztek. Ha a keresztény középosztály, vagy az 1945 előtti elit reprezentánsainak gyermekeit keresnénk az SZT-tisztek között, akkor alig találnánk ilyet. Nincs egyetlen egyházi gimnáziumot végzett személy sem az SZT-tisztek között. "Keresztény középosztály" háttérrel is csupán Medgyessy Péter rendelkezett, akinek apja 1945 előtt vitézi címet kapott (de az is csak mint egyszerű tiszthelyettes). Nem találhatóak az SZT-tisztek között a felső értelmiség vagy a felső középosztály tagjai sem, kivéve a pártnomenklatúrát, de ők is szinte kizárólag a hírszerzéshez köthetőek.

Végezetül szólni kell a személyes felelősségről is. Pártállástól függően a sajtó egyes személyeket kiragadva próbálja lejáratni az illető mögött vélt politikai formációt - ezért esik olyan sok szó Medgyessy Péterről illetve John Edéről, akinek lánya, John Emese az SZDSZ színeiben politizált. Valójában az SZT-tisztek jelentős része semmivel sem volt aktívabb a diktatúra fenntartásában, mint egy járási párttitkár. John Ede esetében ráadásul SZT-tiszti tevékenysége gyakorlatilag formálisnak tekinthető, ellentétben azzal, hogy később a Pártközpont gazdasági osztályára került, az 1980-as években pedig Magyarország líbiai nagykövete lett. Utóbbi szerepekben lényegesen több hatalommal rendelkezett, mint SZT-tisztként. Ezt viszont a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap vagy a Hír-Tv nem tartja fontosnak, mivel ha ezt kritizálnák, akkor a jelenlegi Fidesz kormány korifeusainak egy része sem állhatna meg a nyilvánosság előtt.